

Neruské národy Ruskej federácie, ich etnonymá a transliterácia

Viktória BALLOVÁ

Neruské národy Ruskej federácie

Hneď na úvod je nevyhnutné definovať si pojmy, s ktorými budeme v tejto analýze operovať - pojmy „národ“ a „neruský“. Národ je spoločenstvo ľudí, väčšinou rovnakého antropologického typu, ktorých spája rovnaká história, jazyk, kultúra a zvyky. Kvôli správne mu chápaniu slova „neruský“, je potrebné priblížiť si pojem „ruský“ (podrobnejšie napr. Guzi, 2008, 85-87). Na celom svete žije okolo 150 miliónov východoslovanského etnika – národa, známeho ako Rusi. V Ruskej federácii predstavujú okolo 116 miliónov obyvateľstva, čo je asi 79,8 % celkového obyvateľstva štátu (zo 150 miliónov). Najviac Rusov žije v centrálnej časti, na Severozápade krajiny a na Urale. Rozlišujeme dva hlavné dialekty ruského jazyka - severný (*okajúci*) a južný (*akajúci*). Ruský národ zastrešuje veľké množstvo malých národov ako napríklad *Gorjuni*, *Garany*, *Kazaki* (*skôr kozácky subetnos*), *Kamčadaly*, *Kolymčane*, *Russoustinci*, *Markovci*, *Keržaki*, *Molokane* atď (Itogi, 2000, 38). Dorozumievajú sa ruským jazykom, ktorý sa zaradzuje do východnej podskupiny, slovanskej skupiny indoeurópskej jazykovej rodiny.

V kontexte nášho pojednania sa vyhneme charakteristike imigrantov a obyvateľov okolitých štátov, ktorý žijú aj na tomto území ako napr. Ukrajinci, Kazachovia, Litovčania, Gruzínci, nakoľko nie sú štátotvornou národnosťou Ruskej federácie.

Podľa sčítania ľudu z roku 2002 prebýva na území Ruskej federácie okolo 180 národov. Unikátne, kultúrne i historicky bohaté etniká, ktoré tvoria približne 20% celkového obyvateľstva, ostávajú pre verejnosť takmer zabudnuté. Títo ľudia hovoria jazykmi 13-tich jazykových rodín (Abcházsko-adygejskej, Nachsko-dagestanskej, Kartvelskej, Uralskej, Altajskej, Jenisejskej, Jukagirsko-čuvanaskkej, Čukotsko-kamčatskej, Aleutskej, Ajnskej, Semitskej, Sino-tibetskej, Austro-ázijskej) a Nivchským jazykom, ktorý je považovaný za izolovaný (Guzi, 2009, s. 28, 33, 35). Za posledné roky môžeme vplyvom globalizačných tendencií badať postupné miznutie, vymieranie, týchto jazykov. Mnohé sa nachádzajú pod záštitou UNESCO (Korjajský, Evenský, Šorský, Nanajský, Ketský, Itel'menský, Aleutský, Jukagirský, Eskimácky, atď.), ktorá nielen finančne dotuje tieto národy, ale vyvíja aj aktívne úsilie o ich záchranu.

Z historického pohľadu prešlo Rusko, či už ako Kyjevská Rus, Moskovské kniežactvo, Ruský štát, Ruské impérium, Sovietsky zväz či súčasná Ruská federácia výraznými zmenami štruktúry obyvateľstva. Územie súčasnej Ruskej federácie bolo už od vzniku prvého štátneho útvaru miestom stretu veľkého množstva národov rôznych jazykových skupín, mentalít či náboženstiev. Spolu s postupným rozširovaním územia, či už vojenskou cestou alebo objavnými výpravami sa prirodzene zvyšoval počet národov, ktoré často spájali len oficiálny názov štátu, ktorého územie obývali. Už zakladateľmi prvého štátneho celku - Kyjevskej Rusi, neboli zjednotené slovanské kmene, ale Vikingovia (takzvaná „varjažská“, resp. „normanská teória“ teória). Neskôr sa obyvateľstvo zmiešalo hlavne s vládnucimi Tatáro – Mongolmi a nimi podrobenými etnikami, ale taktiež s ďalšími okolitými národmi. Po skončení tatárskej nadvlády, Ivana III. a Ivana IV. začali pripájať a dobýjať územia ako napríklad Kazanské a Astrachánsky chanát (Kappeler, 2001, s. 32-33). V období vlády Petra I. a Kataríny II. sa teritórium tiež rozširovalo, začalo sa spriemyselňovanie Sibíri, Ďaleký Východ, získal sa prístup k Čiernemu moru. ZSSR sa skladal z 15 členských či už kaukazských, ázijských, európskych alebo baltských republík, čo prinieslo novú vlnu obyvateľstva.

Charakteristika konkrétnych národov

Najpočetnejším neslovanským národom, žijúcim v Ruskej federácii sú **Tatári** (7 miliónov, tatarlar). Tento turkický národ predstavuje asi 3,83% obyvateľstva žije hlavne v republike Tatarstan. V súčasnosti existujú volžsko-uralskí, krymskí, sibírski, astrachaňskí Tatári. Napriek tomu, že tatáro-mongolov a súčasných Tatárov spája rovnaký etnoným, tieto pojmy sú nezlúčiteľné. V 13. Storočí kočujúci Tatáro-Mongoli obsadili územie Volžského Bulharska (súčasný Tatarstan), a týchto pôvodných obyvateľov začali nazývať Tatármi (o pojme Tatár: Guzi, 2010, s. 148-149).

V republike Baškorstan žije ďalší turkický národ – **Baškiri** (1,7 mil.) Etnonymum pravdepodobne vzniklo spojením slov „baš“ - hlava a „kort“ - vlk, čo pravdepodobne označovalo slávneho vojvodu Baškorta.

Ďalším národom sú **Čuvaši** (1,637 mil.), ktorí žijú hlavne v Čuvašskej republike. Etnonymum pochádza od slova „suvary“. Suvary boli časťou Čuvašského etnika. „Suv“ znamená voda a „Ar“ muž, čiže národ žijúci na vode. Zmiešaním Bulharov(zo Strednej Azie), Suvarov (zo Sibíri) a Mrrijcov sa vyvinuli dnešní Čuvaši.

Čečenci (1,5 mil., Nochči) sú vajnachským národom Severného Kaukaza. Názov národa označuje sídlo „Čečen-aul“, pričom „aul“ znamená dedina (Fjodorov, 1983, s. 98).

Fíno-uhorské etniká Mokša a Ezrja tvoria **Mordvu** (900 tis.). „Mookša“ sa pravdepodobne viaže na pravý prítok rieky „Oka“.

Avarci (1,1 mil., maralula) sú najpočetnejším národom Dagestanu. Etnický termín „avar“ znamená to isté ako germnánske „vandal“. Môžeme predpokladať, že historickými predkami Avarov ešte z antického obdobia boli sil'vovia a andakovia (Arutjunov, 2002, s. 45).

Udmurti (660 tis) alebo Votjaki sú fíno-uhorským národom, ktorý osídlil Udmurtskú republiku. Etnonymum „udmurt“ označuje obyvateľa kraja alebo suseda. Pôvod prvej časti slova- „ud“ je nejasný, zatiaľčo „murt“ znamená človek. Do ruštiny sa tento výraz prekladá ako „udský človek“

Národ **Marijcov** (604 tis, Čeremisi) je taktiež fíno-uhorským republiky Mari El. Etnonymum znamená „ muž“.

Jedným z najstarších národov Kaukazu sú **Lezginci** (Lezgíni) (578 tis.), ktorí sú druhým najpočetnejším národom Azerbajdžanu. Sú známi pod názvom „leki“, z ktorého sa vyvinul etnonym „lezgi“, ktorý označuje orla alebo jastraba a viaže sa k legendám. Sú známi taktiež svojim temperamentným národným tancom.

Inguši (552 tis.), vajnachský národ Kaukazu, sú spolu s Čečencami predkami Dzundzukov. V Turecku a na Blízkom Východe žije subetnos Ingušov, Karabulakovia.

Kabardinci (550 tis.) sú adygským subetnosom na Severnom Kaukaze. Žijú taktiež v Turecku, Sýrii, Jordánsku, kde sú známe ako potomkovia muchadžirov, ktorí opustili Kavkaz počas Rusko- Kavkazskej vojny (1763—1864). Používané je aj etnonymum „čerkesy“.

Osetinci (515 tis. Jasi) sú iránským národom, žijúcim na Kavkaze, v Severnom Osetsku (Alánii) a Južnom Osetsku. Sú predkami Alanov, presnejšie ich časti, v gruzínskom jazyku „asov“.

Darginci (510 tis. Dargan) sú druhým najpočetnejším etnosom Dagestanu (po Avaroch), „Darg“ sa z darginského jazyku prekladá ako „stred“. Poznáme viacero subetnosov, ako napríklad Kajtagcov a Kubačincov.

Etnos, ktorý žije okrem Ruskej federácie, hlavne v Mongolsku a Číne poznáme pod názvom **Burjati** (445 tis.). Patria do mongoloidnej rasy a etnonymum má totemický charakter, znamená „vlk-otec“.

Republika Sacha je osídlená turkickým národom **Jakutov** (444 tis.). Pôvodne sa Jakuti nazývali „Sachov“, etnonym „Jakuti“ pochádza od Evenkov.

Komi (293 tis.) je názov ďalšieho finno-uhorského etnosa, ktorý žije v republike Komi. Viaže sa na rieku Kama. Sami sa volajú „Zyrjanmi“, čo znamená v jazyku komi, človek žijúci na Kame“.

Tuvinci (243 tis., Sojoty) predstanujú hlavnú národnosť republiky Tuva. Podľa antropologického typu sú Tuvinci mongoloidi a ich náboženstvo je budhizmus. Samostatnú etnickú skupinu tvoria Tuvinci- Toždinci.

Ďalším národom, žijúcim na Severnom Kaukaze sú **Karačaevci** (192 tis.). Spolu s Balkarcami tvoria najpočetnejšie kmene Karačaevo - Kalkarskej republiky. Sú predkami Alanov a Polovcov. Práve tento národ vyšľachtil známe plemeno psov- kavkazského ovčiaka.

Kalmyki (174 tis.) sú súčasťou Orjatov a žijú v Kalmykii. Etnonymum pochádza od turkického (*tjurského*) „kalmak“, čo znamená „ten čo ostal, ten čo sa oddelil“ (Tiškov a kol., 1999, s. 216-217)

Lakci (157 tis., Vulegi) prežívajú historicky v centrálnej časti Náhorného Dagestanu a nazývajú sa aj „Laki“ (Narody Kavkaza, 1960, s. 79-88, 96-99, 138-390, 403-309).

Prepis etnoným do slovenčiny, angličtiny a franúzštiny

Každé kultúrno- jazykové spoločenstvo používa svoje vlastné fonetické a gramatické pravidlá prepisu zahraničných proprií. Tento fakt je znakom národného kultúrneho bohatstva, jedinečnosti a neopakovateľnosti. Napriek globalizačným tendenciám možno pozorovať stále silnejúce snahy o autonómnosť a samourčenie národov. Na prepis používame transliteráciu a transkripciu. Transkripciou nazývame normatívnu metódu medzinárodného prepisu znakov, prispôbenú pravidlám anglického jazyka. Transliterácia je pre každý jazyk individuálna.

- slovenský jazyk

využívame transkripciu, kde sa odlišné znaky ruskej azbuky prepisujú nasledovne:

ě-jo, я-ja, ю-ju, ы-y, ь- ˇ, e- jt

- anglický jazyk

používa sa medzinárodná transliterácia

ч-ch, ш-sh, ш-shch, ж-zh, х- kh, ю- yu, я-ya, ё- yo, ь- ´, ц- ts

množné číslo tvoríme pridaním slova „people“ ku koreňu alebo pridaním sufixu „s“

- francúzsky jazyk

Г pred и, е- «gu» (gh)

Е po а,о, у- «ie»

Na začiatku slova alebo pred ь,ѣ – «ie» (ié, é, e)

Ё « io »

Ж « j »

И по а,о,у, е ,й – « i »

Й slovo, ktoré sa končí na – ий, – ый – odobraté (Грозный –Grozny, Достоевский-Dostoïevski)

Н в коные слова после и,ы – «ne»

С medzi dvoma samohláskami «ss»

У- «ou»

Х- «kh»

Ц- «ts»

Ч- « tch»

Ш- «ch»

Щ- «chtch»

Ю по и, й- «ou», по а,о,е, у «ïou» , *inak* «iou»

Я по и, й- «a», по а,о,е,у « ïa», *inak* «ia»

Na základe hore uvedených pravidiel sme sa snažili skoncipovať prepis neruských národov a národností do spomínaných svetových jazykov a slovenčiny, čo môže byť užitočné pre prekladateľskú obec (pre slovenčinu sme okrem klasických Pravidiel slovenského pravopisu, prepis do slovenčiny overovali predovšetkým podľa (Bašovský – Očovský, 1977)

СЛОВАЦКИЙ	РУССКИЙ	АНГЛИЙСКИЙ	ФРАНЦУЗСКИЙ
Tatári	Татары	Tatars	Tatars
Baškirci	Башкиры	Bashkirs	Bachkirs
Čuvaši	Чуваши	Chuvas	Tchouvaches
Čečenci	Чеченцы	Chechens	Tchéchenes
Mordva	Мордва	Mordvins	Mordves
Avarci	Аварцы	Caucasian Avars	Avars
Udmurti	Удмурты	Udmurts	Oudmourtes
Marijci	Марийцы	Mari	Maris
Kabardinci	Кабардинцы	Kabardins	Kabardes
Ocetinci	Осетины	Ossetians	Ossètes
Darginci	Даргинцы	Dargin people	Darguines
Burjatovia	Буряты	Buryats	Bouriates
Jakuti	Якуты	Yakuts	I/Yakoutes

Inguši	Ингуши	Ingush	Ingouches
Lezginci	Лезгины	Lezgins	Lezguiens
Komi	Коми	Komi peoples	Komis
Tuvinci	Тувинцы	Tuvans	Touvains
Karačaevci	Карачаевцы	Karachays	Karatchaïs
Kalmykovia	Калмыки	Kalmyks	Kalmouks
Lakci	Лакцы	Laks	Lak peuple
Kumykovia	Кумыки	Kumyks	Koumyks
Balkarci	Балкарцы	Balkars	Balkars
Čukčovia	Чукчи	Chukchi	Tchouktches
Nanajci	Нанайцы	Nanai	Hezhen
Korjaki/-ovia	Коряки	Koryaks	Koriaks
Nivchi	Нивхи	Nivkhs	Nivhkes
Ul'ci	Ульчи	Ulchs	Oultches
Itel'meni	Ительмены	Itelmens	Itelmènes
Udegejci	Удэгейцы	Udege people	Oudegeïs
Čuvanci	Чуванцы	Chuvans	Tchouvanes
Oroki	Орочи	Orochs	Orotches
Aleuti	Алеуты	Aleuts	Aléoutes
Negidałci	Негидальцы	Negidals	Negidales
Oroki	Ороки	Oroks	Oroks
Nenci	Ненцы	Nenets	Nenetses
Chanti/-ovia	Ханты	Khanty people	Khantys
Eveni	Эвены	Evens	Evènes
Šorci	Шорцы	Shors	Chors
Mansi/-ovia	Манси	Mansi	Mansi
Dolgani	Долганы	Dolgans	Dolganés
Sel'kupovia	Селькупы	Selkups	Selkoupes
Eskimáci	Эскимосы	Eskimos	Esquimaux/Eskimosses
Nganasani	Нганасаны	Nganasans	Nganassanes
Jukagirci/Jukagiri	Юкагиры	Yukaghirs	Youkaguïres
Keti	Кеты	Kets	Kêtes
Tofalari	Тофалары	Tofalars	Tofalars

Enci	Энцы	Enets people	Énetses
Vepsovia/Vepsy	Вепсы	Vepsians	Tchoudes
Saami	Саамы	Sami	Samis
Ižorci	Ижорцы	Izhorians	Ingriens
Assirijci	Ассирийцы	Assyrians	Assyriens
Karaiti/Karaimovia	Караимы	Karaites	Karaimes
Abazíni	Абзины	Abazins	Abazins
Rutul'ci	Рутульцы	Rutuls	Rutuls
Tati	Таты	Tats	Tats
Aguli	Агулы	Aguls	Agouls
Horsí židia	Горские евреи	Mountain Jews	Juifs des montagnes
Abcházci	Абхазы	Abkhazians	Abkhazes
Cachuri	Цахуры	Tsakhur people	Tsakhour
Kurdi	Курды	Kurdish people	Kurdes
Udinci	Удины	Udis	Oudis
Talyši	Талыши	Talysh	Talysh
Kerekovia	Кереки	Kereks	Kéreks
Aľutorci	Алюторцы	Alyutors	Alioutors
Teleuti	Телеуты	Teleuts	Téléoutes
Culymci	Чулымцы	Chulyms	Tchoulyms
Kumandinci	Кумандинцы	Kumandins	Koumandines
Sibírski Tatári	Татары сибирские	Siberian Tatars	Tatars de Sibérie
Nagajbakovia	Нагайбаки	Nağaybäk	Nagaïbakes
Tuvinci-Todžinci	Тувинцы	Tuvans/ Tuvinians	Touvines-Todjines
Ginuchci	Гинухцы	Ginoukhs	Guinoukhts
Kubačinci	Кубачинцы	Kabarchins	Kabartchins
Tlibišinci	Тлибишинцы	Tlibishins	Tlibichines
Kisti	Кисты	Kists	Kistines/Kistes
Kajtagovia	Кайтагцы	Kaitags	Kaitaghes
Meschetinski Turci	Турки-мечетинцы	Meskhethian Turk	Meskhètes
Andijci	Андийцы	Andi people	Andis
Tazovia	Тазы	Tatzy	Taz

Čelkanci	Челканцы	Chelkans	Tchelkanes
Jugovia	Юги	Yug people	Youges
Tubalarovia	Тубалары	Tubalar	Toubalars
Kolymčania	Колымчане	Kolymchans	Kolymtches
Šapsugi	Шапсуги	Shapsugs	Chapsoughs
Adygejci	Адыгейцы	Adyghe/Adygs	Adyguéens
Kamčadalovia	Камчадалы	Kamchadals	Kamchadals
Pomorania	Поморы	Pomors	Pomers
Karely	Карелы	Karelians	Caréliens
Bežtinci	Бежтинцы	Bezhtins	Bezhtes
Botlichci	Ботлихцы	Botlikh	Botlikhs
Arčinci	Арчинцы	Archi people	Artchi
Gunzibci	Гунзибцы	Gunzib	Hunzib
Godoberinci	Годоберинцы	Godoberin	Godoberis
Kvanadinci	Кванадинцы	Kvanadin	Kvanadins
Achvachci	Ахвахцы	Akhvakh people	Akhvakhs
Čamalinci	Чамалинцы	Chamalal people	Chamalales
Tindalovia	Тиндалы	Tindin	Tindales
Nogajci	Ногайцы	Nogais	Nogaïs/Nogay/Noghai
Begvalinci	Багвалинцы	Bagvalal	Bagvals
Vodʹ	Водь	Votes	Votes

Použitá literatúra:

Arufjunov, S. A.: Pod red.: Narody Dagestana. „Nauka“, Moskva 2002.

Bašovský, O. – Š. Očovský a kol.: Malá zemepisná encyklopédia ZSSR. „Obzor“, Bratislava 1977.

Fjodorov, J. A.: Istoričeskaja etnografija Severnogo Kavkaza. Moskva 1983, str. 5-16, 92-119.

Guzi, E.: Formovanie Ruska (Rossii) ako mnohonárodnostného štátu – jeho zahraničná politika, zabezpečenie štátnej bezpečnosti, spoločnosť. (Východiská pre historicko-

kulturologickú analýzu v ruskom jazyku). Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov 2009.

Guzi, L.: Nekotoryje ruskije etnonimy v srednevekovykh chronikach i vospominanijach inostrancev o Rossii. In: Russkij jazyk: Istorija i sovremennost': sornik sostavljen k jubileju prof. T. M. Nikolajevoj. Kazaň: „Kazanskij gos. universitet. 2008, str. 84-92.

Guzi, L.: Etnonimy vostočnych kočevnikov v sovremennom slovackom jazyke i slovackom kommunikativnom prostranstve. In: Filologija i obrazovanije: sovremennyje koncepcii i tehnologii: Materialy Meždunarodnoj naučnoj konferencii (3-5 ijuňa 2010): Kazaň: Izd-vo MOiN RT, 2010, str. 147-150.

„Itogi“ (žurnal), No 6 (6), 08 fevraľa 2000, str. 38-39.

Kappeler, A.: Russland als Vielvölkerreich. Entstehung. Geschichte. Zerfall. München 2001, str. 21 – 23.

Kol. aut.: Narody Kavkaza. T. 1. Moskva, 1960, str. 79-88, 96-99, 138-390, 403-309.

Tiškov, V. A. (gl. red.): Narody i religii mira. Encyklopedija. Naučnoje izdatel'stvo „Bolšaja Sovetskaja Encyklopedija“, Moskva 1999

Valery V. Stepanov: The 2002 Russian Census: Approaches to Measuring Identity, Columbia University, New York, USA, April 13, 2002

Sergueï Sakhno: Nom propre en russe : problèmes de traduction , 2006